

**Expertisegebied
verpleegkundige
complementaire zorg**

juni 2016

v&vn

Colofon

Auteurs:

Nancy Strybol

Catherine Jansen

Met medewerking van Nellie Kolk project Expertisegebieden

Verpleegkundigen & Verzorgenden 2020

Eindedactie:

Nancy Strybol

Catherine Jansen

Foto's:

Guus Pauka

Vormgeving en druk:

Drukkerij ten Herkel Loosdrecht

Juni 2016

© V&VN

Het is toegestaan teksten uit deze uitgave over te nemen,
mits de juiste bron vermeld is.

ISBN/EAN: 978-90-78995-44-9

Inhoud

Inleiding	5
1. Wat is complementaire zorg	7
2. Het perspectief van de zorgvrager	9
3. Werkomgeving en ontwikkelingen	11
4. Uitwerking CanMeds-rollen	13
4.1 De zorgverlener	20
4.2 De communicator	22
4.3 De samenwerkingspartner	24
4.4 De reflectieve EBP professional	25
4.5 De gezondheidsbevorderaar	26
4.6 De organisator	28
4.7 De professional en kwaliteitsbevorderaar	29
Literatuur en afkortingen	34
5. De toekomst	15

Inleiding

Met het project Verpleegkundigen & Verzorgenden 2020 (V&V2020) hebben verpleegkundigen en verzorgenden zich voorbereid op de toekomst. De nieuwe Beroepsprofielen, gepresenteerd op 8 maart 2012, zijn voor het eerst in de geschiedenis door de beroepsgroep zelf ontwikkeld.

Het Expertisegebied verpleegkundige complementaire zorg is een bijlage bij het Beroepsprofiel verpleegkundige. Het Expertisegebied beschrijft de aanvullende, specifieke kennis en vaardigheden die verpleegkundigen werkzaam in de complementaire zorg nodig hebben.

Aan de inhoud van dit Expertisegebied hebben verzorgenden, verpleegkundigen en docenten complementaire zorg meegewerkt. Daarnaast heeft het bestuur van V&VN Complementaire Zorg een belangrijke bijdrage geleverd.

Dit document is bestemd voor verpleegkundigen complementaire zorg zelf, voor docenten, patiënten en voor hun samenwerkingspartners op lokaal, regionaal en landelijk niveau.

1

Wat is complementaire zorg?

Complementaire zorg betekent letterlijk 'aanvullende' zorg; zorg als aanvulling op de reguliere zorgverlening. In Nederland is de term 'complementaire zorg' in 1996 geïntroduceerd door Noorden (Noorden, 1996). Zij formuleerde vanuit de resultaten van haar onderzoek naar de toepassing van deze interventies de definitie van het begrip 'complementaire zorginterventie: Complementaire zorginterventies zijn dié verpleegkundige interventies binnen het verpleegkundig proces en de verpleegkundige praktijk, die toegepast worden op basis van natuurlijke therapieën om het zelfhelend vermogen van de zorgvrager te ondersteunen, te stimuleren of te activeren en waarbij de zorg betrekking heeft op de mentale, emotionele, lichamelijke, spirituele en sociale behoeften van de zorgvrager, zodat hij een staat van welbevinden kan (her)winnen.'(Noorden, 1996). De definitie van A. Noorden is opgenomen in Hupkens, S. (2006) Wat is complementaire zorg? en in: Busch, M., Huisman, A., Hupkens, S., Visser, A. (2006) Inleiding Complementaire Zorg. Maarssen: Elsevier gezondheidszorg.

Uit deze definitie volgen de kenmerken van complementaire zorg:

1. Bij de interventies worden stoffen uit de natuur gebruikt en/of wordt uitgegaan van de energetisch principes;
2. De interventies stimuleren het zelfhelend vermogen.
3. Uitgangspunt is het holistisch mensbeeld: de mens bestaat uit lichaam, geest, ziel en omgeving; de samenhang van deze aspecten maakt iedere mens uniek en aan deze samenhang moet voldoende aandacht worden geschonken.
4. Complementaire zorg stelt zich als doel het welbevinden van de zorgvrager te vergroten; Naast deze kenmerken voortkomend uit de definitie is er nog een ander belangrijk kenmerk:
5. Bij de toegepaste interventies spelen de kwaliteit van de aanwezigheid en de aandacht van de zorgverlener een belangrijke rol.

Visie op complementaire zorg

Het verlenen van complementaire zorg berust op een visie van de zorgvrager als totale mens en deze visie sluit aan bij de uitgangspunten van de natuurgeneeswijzen.

- Complementaire zorg staat dicht bij de kern van het verpleegkundige beroep, namelijk: het centraal stellen van wensen en gewoontes van de zorgvrager en diens naasten, en deze als uitgangspunt nemen voor verpleegkundige zorg.
- Complementaire zorg omvat elementen uit complementaire geneeswijzen, vertaald naar verpleging en verzorging.
- Complementaire zorg spoort met de ontwikkeling van een patiëntgerichte benadering en vormt een concretisering van de holistische mensvisie in veel verpleegkundige visies en theorieën.
- Complementaire zorg sluit aan bij de oorsprong van het verplegen: 'Notes on Nursing' van Florence Nightingale.
- Complementaire zorg komt niet in plaats van de reguliere zorg, maar vormt hierop een aanvulling.
- Complementaire zorg sluit aan bij bewegingen in de zorg als belevingsgerichte zorg, palliatieve zorg, behoefte gestuurde zorg, integratief verplegen

2

Het perspectief van de zorgvrager

De vraag naar complementaire zorg zien wij vooral bij de volgende groepen zorgvragers:

1. Zorgvragers die in hun zelfzorg gebruik maken van 'natuurlijke methoden'.
2. Zorgvragers die bekend zijn met alternatieve of complementaire therapeuten/artsen of zoeken naar een andere benadering. De laatste groep zorgvragers kan in het verlengde van de therapie behoefte hebben aan complementaire verpleegkundige zorg. Ook is er dikwijls behoefte aan voorlichting over complementaire therapeuten of natuurlijke zelfzorg.
3. Zorgvragers die op basis van hun problematiek baat denken te hebben bij interventies vanuit de complementaire zorg.

Omdat er binnen de complementaire zorg een groot scala aan keuzemogelijkheden bestaat, is adequate voorlichting van groot belang.

Complementaire zorg komt tegemoet aan specifieke zorgbehoeften van zorgvragers. Complementaire zorg stelt hen in staat om waar mogelijk zelf de regie te voeren over het eigen leven, met de ziekte om te gaan en betekenis te geven aan hun leven (met ziekte). De zorgvrager krijgt als persoon een actieve rol toegekend. Dit sluit aan bij het principe van empowerment.

Voor de zorgvrager die nog geen gebruik maakt van natuurlijke zelfzorgmethoden kan de complementair verpleegkundige, een welkome aanvulling bieden op de zelfzorg en op de reguliere verpleegkundige zorg.

De ervaring van zorgvragers is dat complementaire zorg het comfort en het gevoel van welbevinden bevordert en het zelfhelend vermogen ondersteunt en stimuleert. De aandacht voor het gezonde deel van de mens en het 'heel zijn' als persoon is voor veel zorgvragers een wezenlijk onderdeel in de zorg. Zorgvragers ervaren complementaire zorg als een waardevolle aanvulling. Zorgvragers die de eigen, persoonlijke bijdrage aan hun herstel waarderen en die belang hechten aan het maken van eigen keuzes, vinden in een verpleegkundige complementaire zorg een gesprekspartner. De verpleegkundige complementaire zorg biedt de zorgvrager keuzemogelijkheden: de reguliere benadering, de complementaire benadering, of een combinatie van beiden.

Legitimering van complementaire zorg

Er is een algemene maatschappelijke interesse in complementaire geneeswijzen, complementaire zorg en 'natuurlijke' zelfzorgmethoden. Deze interesse in een natuurlijke leefstijl beïnvloedt geleidelijk de reguliere gezondheidszorg. Hierdoor ontstaat er meer en meer draagvlak voor complementaire verpleegkundige zorg. Een verpleegkundige complementaire zorg richt zich – in tegenstelling tot een aantal andere verpleegkundige specialisaties - niet op een medisch specialisme of een specifieke patiëntencategorie. Het gaat bij complementaire zorg om een uitbreiding van het handelingsrepertoire van de verpleegkundige beroepsuitoefening met complementaire interventies die in principe bij elke zorgvrager geboden kan worden, mits de zorgvrager daarmee instemt. De legitimering van complementaire zorg ligt zowel in de context van de zorg als bij de zorgvrager zelf.

3

Werkomgeving en ontwikkelingen

Zoals gezegd kan complementaire zorg in principe aan elke zorgvrager in elke context geboden worden. Complementaire zorg komt vooral goed tot haar recht in zorginstellingen waarin de focus ligt op welbevinden en comfort van de zorgvrager en (medische)centra die streven naar de integratie van reguliere zorg en complementaire zorg. In laatstgenoemde centra kan de verpleegkundige complementaire zorg een cruciale en verbindende rol vervullen.

Belangrijke ontwikkelingen

De ontwikkelingen die de complementaire zorg beïnvloeden sluiten aan bij het toekomstperspectief van de gezondheidszorg van 2020. Zowel de gezondheidszorg zelf, de visie op zorg, de burger en het verpleegkundige beroep maakt grote veranderingen door. Preventie en zorg voor zorg" gaan voor de zorgvrager en zorgverlener in de toekomst een centrale rol spelen. In zorg van 2020 gaat het van 'zorgen en ziekte' naar 'gezondheid en gedrag': van ZZ naar GG, een uitdaging voor de burger om de regiefunctie in zorgproces en eigen leven ter hand te nemen, een kritische zorgconsument te zijn, op zoek naar gezondheid.

Ook de zorgvraag verandert. Er komen steeds meer medische mogelijkheden en meer kennis daarover bij het publiek(RVZ, 2010).

Nieuwe initiatieven op het gebied van werken en wonen zijn o.a. door gevolgen van de WMO (Wet Maatschappelijke Ondersteuning) aan de orde van de dag. Hierdoor ontstaan o.a. kleinschalige woonvormen zoals hospices en zorg in de buurt. In dergelijke initiatieven biedt complementaire zorg aanvullende mogelijkheden op basis van de persoonlijke behoeftes en keuzes van de zorgvrager. Spiritualiteit in de zorg, zingeving, wellness, healing environment, herstel georiënteerde zorg en comfortrooms in de psychiatrie zijn begrippen die meer en meer in de zorg geïntroduceerd worden. Ook krijgt complementaire zorg een plaats in de technologie in de zorg, zoals telezorg, living technology in zorgpaden en in ketenzorgtrajecten.

Omdat het aantal chronische zorgvragers de komende jaren sterk toeneemt, is de verwachting voor de gezondheidszorg dat het percentage zorgvragers dat om 'alternatieven' vraagt in de toekomst eveneens zal groeien. Dit komt ook doordat er in Nederland veel mensen met een niet-Nederlandse culturele achtergrond wonen. Zij kennen naast de reguliere geneeskunde vaak ook nog hun eigen traditionele vormen van geneeskunde en zorg (Raad voor de Volksgezondheid en Zorg, 2005).

Veelal de meeste complementaire interventies hebben hun oorsprong liggen in oude en culturen en gewoontes. De holistische benadering in de verbondenheid van lichaam, geest, energie en ziel komt tot uiting in die traditionele vormen van de natuurgeneeswijzen. Er wordt gebruik gemaakt van kruiden, meditatie en werken met energie.

De benaderingswijze en kenmerken van complementaire zorg sluiten daarbij aan. Nederland staat nog maar aan het begin van deze ontwikkeling. In de Verenigde Staten, Canada en Australië worden complementaire interventies steeds vaker geïntegreerd in de (standaard)reguliere zorg in de Centers for Integrative Medicine.

4

Uitwerking CanMeds-rollen

In de Inleiding staat dat het Expertisegebied verpleegkundige complementaire zorg beschouwd dient te worden als een aanvulling op het Beroepsprofiel verpleegkundige (Lambregts & Grotendorst, 2012). Het Beroepsprofiel beschrijft de elementen van het beroep die voor elke verpleegkundige van toepassing zijn en ook voor de verpleegkundigen die onder een Expertisegebied vallen. Om de verbinding tussen het Beroepsprofiel en het Expertisegebied duidelijk te maken komen de basiskennis en -vaardigheden uit het Beroepsprofiel terug in het Expertisegebied, vooraf gegaan door een beschouwende inleiding. Vervolgens worden de aanvullende kennis en vaardigheden van de verpleegkundige complementaire zorg beschreven. Dit gebeurt aan de hand van de CanMEDS-systematiek (Canadian Medical Education Directions for Specialist). Deze systematiek bestaat uit zeven verschillende rollen. De kern van de beroepsuitoefening is de verpleegkundige als zorgverlener. Alle andere rollen raken aan die centrale rol. De rol van zorgverlener geeft richting aan de andere CanMEDS-rollen.

Figuur 1. CanMEDS-systematiek

4.1. De zorgverlener

De verpleegkundige complementaire zorg beroepsuitoefening wordt als volgt gedefinieerd. De verpleegkundige complementaire zorg is een zelfstandig werkende beroepsbeoefenaar, die in staat mag worden geacht zonder opdracht van anderen in samenspraak met de zorgvrager de zorg vast te kunnen stellen en op basis van richtlijnen deze zorg te verlenen en haar zorg te bepalen in samenspraak met de zorgvrager. De verpleegkundige complementaire zorg gaat uit van een holistisch mensbeeld en heeft oog voor lichamelijke, mentale, emotionele, sociale en spirituele aspecten. Kwaliteit van gerichte aandacht en aanwezigheid is bepalend in de houding van de verpleegkundige complementaire zorg.

De verpleegkundige complementaire zorg neemt binnen de grenzen van haar deskundigheid en bekwaamheid de verantwoordelijkheid voor het totale zorgproces aan zorgvragers en hun naasten.

Als verpleegkundige is zij - in het kader van de Wet BIG - zelf verantwoordelijk om deskundigheid te waarborgen in haar beroepsuitoefening en hiervoor de benodigde scholing te volgen. Haar autonomie wordt bepaald door de organisatiecontext waarbinnen zij functioneert en daarin is het afstemmen van reguliere en complementaire hulpverleners een belangrijk punt van aandacht. De beleidsstandpunten van het management wegen mee in het bepalen van haar handelingsruimte.

De competenties die een verpleegkundige complementaire zorg nodig heeft om de functie goed uit te kunnen oefenen zijn in de basis gelijk aan die van elke verpleegkundige. In het Beroepsprofiel verpleegkundigen (Lambregts en Grotendorst, 2012) worden deze competenties duidelijk beschreven met behulp van het CANMEDS- model. Van de verpleegkundige complementaire zorg mag worden verwacht dat zij voldoet aan de gestelde competentie- eisen van de verpleegkundige.

Kennis

Heeft belangrijke basisprincipes uit de anatomie, fysiologie, pathologie en farmacologie paraat.

- Is goed op de hoogte van ontwikkelingspsychologie, levensfasen van de mens, principes van zelfmanagement en coping stijlen.
- Kent de theoretische modellen achter haar activiteiten en interventies.
- Kent de bronnen van het verpleegkundig handelen en de actuele richtlijnen en professionele standaarden.

Aanvullende kennis van de verpleegkundige complementaire zorg

- Kent de aard en achtergrond van de verschillende complementaire zorginterventies.
- Is bekend met de theoretische achtergrond van de verschillende complementaire interventies: biologische interventies, mind-body interventies, lichaamsgerichte manipulatieve interventies en energetische interventies.
- Is bekend met de indicaties en contra-indicaties van de verschillende complementaire zorginterventies zoals werken met geuren en kruiden, werken met ontspanning/visualisatie-oefeningen en muziek, ontspanningsmassage en werken met energie.
- Is bekend met de specifieke klachten waar complementaire zorginterventies bij toegepast kunnen worden.
- Is bekend met de achtergrond van de begrippen traditionele geneeswijzen, CIM (Complementary and Integrative Medicine), CAM (Complementary Alternative Medicine), healing environment en het Planetree-concept (www.planetree.nl).
- Is bekend met technologische ontwikkelingen ter ondersteuning van de complementaire zorg interventies (bijvoorbeeld domatica en telezorg).

Vaardigheden/attitude

- Kan informatie verzamelen op diverse manieren, deze informatie analyseren en interpreteren.
- Is in staat om op basis van klinisch redeneren de verpleegkundige zorg vast te stellen, gericht op het handhaven of (opnieuw) verwerven van het zelfmanagement van de patiënt en diens naasten.

- Kan risico's inschatten, problemen vroegtijdig signaleren, interventies kiezen en uitvoeren, het verloop monitoren en de resultaten evalueren bij zorgproblemen in de verschillende gebieden van het menselijk functioneren, nl op fysiologisch, psychisch, emotioneel, sociaal en spiritueel gebied.
- Is in staat te werken volgens richtlijnen en daar beargumenteerd vanaf te wijken als de situatie of eigen professionele of morele afwegingen daartoe aanleiding geven.
- Kan de patiënt ondersteunen bij persoonlijke verzorging en deze waar nodig overnemen, kan zo nodig familie bij de zorg betrekken en zorgen dat deze participeert in de zorg.
- Kan alle voorbehouden en risicovolle handelingen uitvoeren, met inachtneming van de eigen (wettelijke) bevoegdheid en bekwaamheid.

Aanvullende vaardigheden/attitude verpleegkundige complementaire zorg

- Kan uitvoering geven aan de verschillende complementaire zorginterventies, zoals aromatherapie, energiebehandeling, massages, muziektherapie en ontspanningsoefeningen.
- Kan effectief informeren en adviseren en voorlichten over complementaire interventies gerelateerd aan de specifieke klachten.
- Kan in samenspraak met de cliënt een doel vaststellen, een integraal zorgplan opstellen en de complementaire zorg coördineren, monitoren de effecten evalueren.
- Bij de zorgverlening geeft de complementaire verpleegkundige ruimte voor het voelen van verbondenheid met zichzelf en de omgeving, natuur en universele krachten.

4.2 De communicator

De rol van communicator binnen de complementaire zorg vraagt van de verpleegkundige naast de basiscompetenties aanvullende competenties. Het aangaan van een adequate zorgrelatie is noodzakelijk voor goede complementaire zorgverlening. Dit schept vertrouwen en dat is nodig voor het proces van gezamenlijke besluitvorming. De verpleegkundige complementaire zorg begeleidt het proces van besluitvorming. Tijdens de voorbereiding, uitvoering en evaluatie van de complementaire interventies observeert de verpleegkundige op non-verbale signalen en onderneemt actie.

Kennis

- Heeft kennis van communicatieniveaus (inhoud, procedure, proces).
- Kent de belangrijkste gesprekstechnieken.
- Kent verschillende manieren van gedragsbeïnvloeding en versterking van de positie van de patiënt en de naasten.
- Is op de hoogte van de nieuwste toepassingen van ICT.

Aanvullende kennis verpleegkundige complementaire zorg

- Is op de hoogte van de principes van voorlichten, bemiddelen en adviseren t.a.v. het gebied van de complementaire zorg.
- Kent de principes van gezamenlijke besluitvorming in het aanbieden van complementaire interventies.
- Kent de principes van de presentietheorie.

Vaardigheden/attitude

- Kan communiceren op inhouds-, procedure- en procesniveau en soepel schakelen tussen deze niveaus.
- Kan gesprekstechnieken toepassen, passend bij de patiënt en het niveau van communicatie: luisteren, vragen stellen, samenvatten en parafraseren, spiegelen en gevoelsreflecties geven.
- Kan op juiste wijze formuleren, mondeling en schriftelijk, vaktaal in gewone mensentaal omzetten.
- Kan adviezen geven, de patiënt instrueren en motiveren en informatie doseren afgestemd op de patiënt.
- Kan op gelijkwaardig niveau met andere zorgprofessionals communiceren.
- Past vakinhoudelijk deskundigheid toe gekoppeld aan begeleidingsvaardigheden als luisteren, observeren, stimuleren, motiveren, feedback geven, weerstanden herkennen en productief maken.
- Kan feedback geven en ontvangen.

Aanvullende vaardigheden/attitude verpleegkundige complementaire zorg

- Is in staat om actief te luisteren en aandacht, aanwezigheid en toewijding te laten zien.
- Is in staat om een omgeving te creëren die gekenmerkt wordt door begrip, vertrouwen en compassie.
- Neemt verantwoordelijkheid voor het aangaan, onderhouden en beëindigen van de complementaire zorgrelatie met de cliënt in de zelfzorg en bij het toepassen van de complementaire interventies.
- Werkt vanuit de levensgeschiedenis van de cliënt, die zijn weerslag vindt in een levensboek of in een zorgleefplan zodat complementaire zorg aansluit op de specifieke wensen van de cliënt om het welbevinden te optimaliseren.
- Ondersteunt de cliënt en indien nodig de mantelzorger bij het keuzeproces t.a.v. complementaire interventies. Bijvoorbeeld door het verhelderen van het aanbod van complementaire interventies. Hierbij wordt aangestuurd op zelfmanagement, eigenkracht en empowerment.

4.3. De samenwerkingspartner

De complementaire verpleegkundige is een professional die reguliere en complementaire zorg kan integreren binnen de zorgverlening. De complementaire verpleegkundige werkt nauw samen met andere disciplines in de reguliere en complementaire zorgverlening, onderhoudt contact met relevante zorgverleners en vormt de verbinding tussen deze zorgverleners in het belang van de cliënt.

Kennis

- Heeft een visie op samenwerken, kent actuele standaarden en handreikingen daarin.
- Heeft kennis van samenwerkingsprocessen, zoals groeps- en teamvorming, teamrollen, groepsdynamica en geven en ontvangen van feedback.
- Heeft kennis van de samenwerkingspartners (hun rollen, deskundigheid en bevoegdheden).
- Is op de hoogte van ketenprocessen en de organisatie van de zorg in de eigen regio.
- Is bekend met (potentiële) samenwerkingspartners buiten de zorg.
- Heeft kennis van doeltreffende en doelmatige verslaglegging en overdracht, inclusief het gebruik van ICT en wet- en regelgeving in deze.

Aanvullende kennis verpleegkundige complementaire zorg

Kent strategieën om netwerkcontacten aan te gaan en te onderhouden o.a. met patiëntenorganisaties.
Kan verwijzen naar en afstemmen met complementaire therapeuten om continuïteit van zorg te garanderen.

Vaardigheden/attitude

- Kan een netwerkanalyse van de patiënt maken.
- Kan samenwerken met patiënten en hun naasten, mantelzorgers, hen steunen en hen waar nodig verwijzen.
- Kan de rol van advocaat van de patiënt op zich nemen.
- Kan in het multidisciplinair overleg de rol van voorzitter op zich nemen en blijk geven van overzicht over het hele zorgproces.
- Kan eenduidig rapporteren volgens vaste structuur.
- Kan haar visie op samenwerken formuleren en naar voren brengen.
- Kan in teams en samenwerkingsprocessen haar bijdrage leveren en zichzelf positioneren en schuwt confrontaties en verschil van mening daarbij niet.
- Kan efficiënt en effectief verslagleggen, overleggen en overdragen vanuit een gelijkwaardige, collegiale en open houding. Zowel in relatie tot de patiënt en diens naasten, binnen het eigen verpleegkundige team, in het multidisciplinaire team als met andere samenwerkingspartners. □

Aanvullende vaardigheden/attitude verpleegkundige complementaire zorg

- Geeft consultatie over complementaire zorg aan management collega-zorgverleners en vrijwilligers in de zorg (o.a. hospice, verpleeghuis).
- Toont respect voor in de werkomgeving geldende visie op complementaire zorg en de daarbij geldende afspraken.
- Is bereid om de spanningsvelden in de samenwerking tussen reguliere en complementaire zorg bespreekbaar maken.

4.4. De reflectieve professional

De verpleegkundige complementaire zorg werkt in een veld dat volop in ontwikkeling is maar ook kritisch gevolgd wordt door beroepsgenoten en andere hulpverleners in de gezondheidszorg. De verpleegkundige complementaire zorg maakt regelmatig gebruik van interventies uit de niet–reguliere gezondheidszorg. Mede hierdoor kan de verpleegkundige complementaire zorg vragen en/of weerstand oproepen. De verschillende complementaire interventies zijn nog niet volledig uitgekristalliseerd. De oorzaak hiervan is o.a. dat de verpleegkundige complementaire zorg in de verschillende velden van de gezondheidszorg en voor verschillende doelgroepen werkzaam kan zijn. De verpleegkundige complementaire zorg maakt gebruik van interventies die afkomstig zijn uit verschillende stromingen en visies in de gezondheidszorg en wordt daardoor in het werk regelmatig geconfronteerd met ethische vragen. Dit alles vraagt om een reflectieve houding en focus op Evidence Based Practice (EBP) en Evidence Informed Practice. (EIP).

Kennis

- Heeft kennis van de principes van EBP en EIP.
- Heeft elementaire kennis van methoden van onderzoek.
- Heeft kennis van actuele thema's en ontwikkelingen in het eigen vakgebied.
- Is op de hoogte van toepassingen op het gebied van kennisontwikkeling en –delen.
- Kent de principes van reflectieve praktijkvoering.
- Heeft kennis van levensbeschouwelijke en religieuze opvattingen en stromingen.
- Heeft kennis van de moreel-ethische context van de zorgverlening.

Aanvullende kennis verpleegkundige complementaire zorg

- Is op de hoogte van de beschikbare evidence t.a.v. complementaire zorginterventies, zowel vanuit wetenschappelijk onderzoek, effectstudies, casestudies, en narrative research (ervaringsverhalen).
- Is bekend met het principe van het zelfhelend vermogen en de betekenis hiervan voor toepassen van complementaire zorg.

Vaardigheden

- Houdt vakliteratuur bij en weet informatie op internet effectief op te zoeken.
- Kan participeren in (praktijk)onderzoek.
- Kan het eigen functioneren waarderen en kritisch benaderen; durft ergens op terug te komen.
- Kan feedback van collega's en leidinggevendenden ontvangen en integreren in haar handelen.
- Kan collega's en studenten feedback geven op hun handelen en professioneel gedrag.
- Kan omgaan met ethische vraagstukken en zingevingsvraagstukken van patiënten.
- Kan patiënten en diens naasten ondersteunen bij het nemen van beslissingen betreffende de behandeling, het al of niet voortzetten van een behandeling en levenseinde met ondersteuning van complementaire interventies.

Aanvullende vaardigheden/attitude verpleegkundige complementaire zorg

- Werkt mee aan de ontwikkeling van EIP in de complementaire zorg door systematische reflectie voor, tijdens en na de verpleegkundige interventies.
- Past richtlijnen toe ten behoeve van de uitoefening van het beroep als complementair verpleegkundige.
- Kan beredeneerd van richtlijnen afwijken, als dit in het belang is van de cliënt.
- Neemt indien gewenst deel aan richtlijnontwikkeling t.a.v. complementaire zorg.
- Is geregistreerd in het Kwaliteitsregister Verpleegkundigen & Verzorgenden in het deskundigheidsgebied Complementaire Zorg.
- Stelt zich open voor de verschillende opvattingen, visies, ontwikkelingen t.a.v. behoud van gezondheid.
- Is zich bewust van de pioniersrol die de verpleegkundige complementaire zorg heeft.
- Conformeerde zich aan de richtlijnen complementaire zorg.
- Is zich bewust van de eigen professionele en persoonlijke ethiek.
- Kent de eigen professionele en persoonlijke grenzen in complementair werken.

4.5 De gezondheidsbevorderaar

Als gezondheidsbevorderaar speelt de verpleegkundige complementaire zorg een belangrijke rol bij het verstrekken van informatie over ziek-zijn en welzijn en het principe van het zelfhelend vermogen. De verpleegkundige complementaire zorg richt zich op universele, selectieve, geïndiceerde en zorg gerelateerde preventie.

Universele preventie is gericht op de algemene bevolking en heeft tot doel de kans op het ontstaan van ziekte of risicofactoren te verminderen en gezondheid te bevorderen

Selectieve preventie heeft tot doel specifieke (hoog)risicogroepen te identificeren en gerichte preventieprogramma's uit te voeren zodat de gezondheid wordt bevorderd.

Geïndiceerde preventie heeft tot doel het ontstaan van ziekte of verdere gezondheidsschade te voorkomen door een interventie of een behandeling bij een individu met een gedefinieerd verhoogd risico op die ziekte.

Zorggerelateerde preventie is gericht op het ondersteunen van het individu met bestaande gezondheidsproblemen, om de ziektelast te reduceren, complicaties tegen te gaan en zelfredzaamheid te ondersteunen.

De verpleegkundige complementaire zorg is zich bewust van de impact van stress op ziek-zijn en welzijn op de zorgvrager en zijn naasten.

Kennis

- Heeft kennis van epidemiologie t.a.v. het vakgebied.
- Heeft kennis van preventie en gezondheidsvoorlichting, gezondheids- en gedragsdeterminanten.
- Heeft kennis van de principes van zelfmanagement, leefstijlen, gedrag en manieren van gedragsbeïnvloeding en het leveren van zorg op maat.
- Is bekend met manieren waarop gezond gedrag gestimuleerd kan worden.
- Is op de hoogte van culturen en cultuurgebonden opvattingen van gezondheid en cultuurgebonden gezondheidsproblemen.

Aanvullende kennis verpleegkundige complementaire zorg

- Is bekend met het principe van het zelfhelend vermogen.
- Is bekend met de principes van het placebo- en nocebo-effect.
- Is bekend met de paradigmaverschuiving ziek-zijn, gezond-zijn, zorg voor ziekte naar gezond gedrag, welzijn en de veranderende zorgvrager-, en zorgverlener-relatie, empowerment en zelfmanagement.

Vaardigheden

- Kan gegevens verzamelen in brede context.
- Is in staat het sociale netwerk rond een patiënt te versterken.
- Kan meedenken met beleidsmakers en voorstellen doen voor noodzakelijke programma's.
- Kan participeren in collectieve / groepsgerichte preventie.

Aanvullende vaardigheden/attitude verpleegkundige complementaire zorg

- Heeft oog voor de mantelzorg van de cliënt als de situatie daarom vraagt en kan hem/haar bij de zorg betrekken.
- Geeft voorlichting aan cliënten, vrijwilligers vakgenoten en andere disciplines over complementaire zorg en de achtergronden daarvan.
- Gaat uit van zelfzorg als basishouding.
- Ziet zichzelf als instrument in de zorg en is zich daar bewust van en handelt in de rol van skilled companionship (bekwame metgezel).

4.6 De organisator

De verpleegkundige complementaire zorg heeft een rol bij het vormgeven van de inhoud, het uitdragen en het implementeren van complementaire zorg in de beroepspraktijk. Dit vraagt om goede organisatorische kwaliteiten.

Kennis

- Kent verschillende organisatievormen en principes uit de organisatiekunde.
- Is kostenbewust.
- Heeft kennis van de nieuwste informatie- en communicatietechnologieën.

Aanvullende kennis verpleegkundige complementaire zorg

- Kent de mogelijkheden en beperkingen in de organisatie bij de toepassing van complementaire interventies.
- Kent de reguliere zorgverlening én de mogelijkheden om complementaire zorg daarin te integreren.
- Is op de hoogte van de visie op complementaire zorg van de instelling en de mogelijkheden om binnen deze visie complementaire zorg te integreren.

Vaardigheden en houding

- Kan de zorg rondom patiënten, tussen disciplines en organisaties coördineren en de continuïteit van zorg waarborgen. Kan de regiefunctie op zich nemen.
- Gaat op verantwoorde wijze met materialen en middelen om.
- Hanteert de (gedrag)regels en protocollen die horen bij de functionele verantwoordelijkheid.
- Is zeer vaardig op het gebied van informatie- en communicatietechnologie.
- Levert een bijdrage aan de patiëntveiligheid en het werkklimaat binnen de organisatie.
- Is in staat leiderschap te tonen om een zo hoog mogelijke kwaliteit van zorg te kunnen leveren waarbij de veiligheid van patiënten optimaal gewaarborgd en bewaakt wordt.
- Is in staat een overzicht te krijgen over de afdeling om de zorg goed te kunnen plannen, hierbij worden een balans gezocht tussen organisatorische, behandel technische eisen en de persoonlijke wensen van de patiënt.

Aanvullende vaardigheden/attitude verpleegkundige complementaire zorg

- Stimuleert en participeert in relevant onderzoek naar complementaire zorg.
- Signaleert hiaten in (het aanbod van) de complementaire zorg en bespreekt dit met beleidsverantwoordelijken en stakeholders.
- Behartigt de belangen van de professional binnen de eigen organisatie op het gebied van de complementaire zorg.
- Draagt bij aan de ontwikkeling van complementaire zorg door deel te nemen aan congressen, scholing en trainingen.
- Is in staat om mee te denken over het implementeren van complementaire zorg binnen zorginstellingen of in de thuissituatie.

4.7. De professional en kwaliteitsbevorderaar

De verpleegkundige complementaire zorg is mede verantwoordelijk voor het opstellen en onderhouden van een professionele standaard voor de functie. Dit bevordert de kwaliteit van complementaire zorg.

Kennis

- Kent de wet- en regelgeving die van toepassing is op de verpleegkundige beroepsuitoefening en de context waarin zij werkzaam is.
- Heeft kennis van monitoring van resultaten van zorg.
- Heeft kennis van actuele richtlijnen.
- Heeft kennis van kwaliteitskaders en professioneel en persoonlijk leiderschap.
- Heeft kennis over ontwikkelen verpleegkundige indicatoren op het gebied van complementaire zorg.
- Kent de eigen waarden en normen en die van de beroepsgroep, zoals de Beroepscode van Verpleegkundigen en Verzorgenden.
- Kent de grenzen van het persoonlijke en professionele handelen en verantwoordelijkheid.

Aanvullende kennis verpleegkundige complementaire zorg

- Is bekend met reguliere en complementaire gezondheidszorg zoals Complementary and Alternative Medicine (CAM) en Complementary and Integrative Medicine (CIM).
- Is bekend met concepten zoals healing environment en healing presence.

Vaardigheden/attitude

- Is resultaatgericht, werkt effectief en efficiënt.
- Kan haar visie op kwaliteit van zorg in begrijpelijke bewoordingen naar voren brengen.
- Houdt zich als lid van de beroepsgroep aan de Beroepscode en de regels uit de organisatie en wetgeving.
- Kan omgaan met spanningsvelden, zoals zakelijkheid-betrokkenheid en afstand-nabijheid.
- Is een trotse en zelfbewuste beroepsbeoefenaar, ambassadeur van het vak.

Aanvullende vaardigheden/attitude verpleegkundige complementaire zorg

- Werkt zelfstandig of in teamverband.
- Past effectief tijdmanagement toe.
- Is creatief, bijvoorbeeld in complexe situaties.
- Integreert op effectieve wijze complementaire zorg in de reguliere zorg.
- Reflecteert op het eigen handelen (bijvoorbeeld via intervisie).
- Brengt complementaire zorg onder de aandacht in de instelling.
- Houdt zich op de hoogte door informatie van afdeling complementaire zorg over bestaande nieuwe ontwikkelingen in de complementaire zorg.
- Neemt deel aan congressen, scholing en trainingen en ledenvergadering van de afdeling complementaire zorg.

5

De toekomst

De complementaire zorg is volop in ontwikkeling. Het is echter nog niet zover dat er heden ten dage sprake is van integratie van complementaire zorg en reguliere zorg. Het begrip CAM wordt inmiddels vervangen door CIM: Complementary and Integrative Medicine. Door de veranderende visie op gezondheid, ziekte en zorg verandert ook de visie op complementaire zorg. Reguliere zorg en complementaire zorg zijn nu nog wat gescheiden begrippen, maar kunnen in de toekomst steeds meer in de vorm van integratieve zorg aangeboden worden.

Het in maart 2014 gepubliceerde Signalement 'Ontwikkeling en implementatie evidence based complementaire zorg' (ZonMw, organisatie voor gezondheidsonderzoek en zorginnovatie, 2014) maakt duidelijk dat complementaire zorg steeds meer zichtbaar wordt in de veranderende maatschappij.

Uit deze studie komt naar voren dat nog weinig bekend is over het aanbod van complementaire zorg in de langdurige en curatieve zorg (ZonMw, 2014). De mate waarin en de wijze waarop complementaire zorg wordt aangeboden met de resultaten hiervan zijn onvoldoende bekend. ZonMw adviseert in dit document om een kritische evaluatie te doen op dit gebied. Een eerste stap is gedaan in een inventarisatiestudie die in 2015 is uitgevoerd door het Van Praag instituut en het Louis Bolk instituut in samenwerking met een aantal zorginstellingen. De doelstelling van deze Mappingstudie was om in kaart te brengen in hoeverre complementaire zorg wordt aangeboden in Nederlandse zorginstellingen. In de inventarisatiestudie: *Complementaire zorg in ziekenhuizen, verpleeghuizen en GGZ instellingen. Eerste Nederlandse inventarisatie* (Busch, Jong en Baars, 2015) wordt aan het licht gebracht dat er relatief vaak complementaire zorg wordt aangeboden maar dat het niet als zodanig benoemd wordt. Er is weinig sprake van gerichte implementatie. Uit deze studie blijkt dat de zorg gefragmenteerd, kleinschalig en weinig gestructureerd is. Verdere ontwikkeling en implementatie van complementaire zorg is noodzakelijk.

De aanbevelingen die zijn gedaan naar aanleiding van de eerste Nederlandse inventarisatie zijn gericht op ontwikkeling van visie, het inrichten van proeftuinen waar complementaire zorg een onderdeel is van het zorgaanbod en verrichten literatuuronderzoek. Een belangrijke aanbeveling is om een landelijk consortium voor Integrative Medicine te stichten om kennis en expertise te bundelen. Aan een van de aanbevelingen is al gehoor gegeven door een proeftuin in te richten om het effect van complementaire zorg te evalueren.

Zowel in de curatieve zorg als in de langdurige zorg is er veel vraag naar deskundigheid en behoefte aan scholing op het gebied van complementaire zorg. V&VN Complementaire Zorg houdt zich onder meer bezig om op deze kennis/scholingsbehoefte in te gaan. Het Expertisegebied verpleegkundige complementaire zorg wordt als uitgangspunt genomen voor een *(jaar)opleiding* verpleegkundige complementaire zorg die in 2016/2017 mogelijk van start gaat.

Literatuur

Busch, M., Huisman, A., Hupkens, S., Visser, A. (2006) *Inleiding Complementaire Zorg*. Maarssen: Elsevier gezondheidszorg

Busch, Jong en Baars, (2015) *Complementaire zorg in ziekenhuizen, verpleeghuizen en GGZ-instellingen Eerste Nederlandse inventarisatie*

V&VN (2006) *Hoe bespreek je complementaire zorg in je instelling*. Utrecht: V&VN. notitie complementaire zorg

ZonMw. *Signalement ontwikkeling en implementatie van evidence-based complementaire zorg*. 2015

ZonMw. (2014) *Signalement ontwikkeling en implementatie van evidence-based complementaire zorg*.

www.planetree.nl *Mensgerichte zorg met Planetree* geraadpleegd op 12-04-2015

www.venvn.nl/Portals/20/.../BDP_Complementair_verpleegkundige geraadpleegd december 2013

www.venvn.nl/.../Notitie_Complementaire_Zorg_V&VN geraadpleegd op 25 april 2014

<http://www.rvz.net/uploads/docs/Werkprogramma-2014.pdf> geraadpleegd op 12-05-2014

Afkortingen

CanMEDS:	Canadian Medical Education Directives for Specialists
CAM:	Complementary and Alternative Medicine
CIM:	Complementary and Integrative Medicine
CZO:	College Ziekenhuis Opleidingen
ICT:	Informatie- en Communicatie Technologie
EBP:	Evidence Based Practice
EIP:	Evidence Informed Practice
WMO:	Wet Maatschappelijke Ondersteuning)

Juni 2016

© V&VN

Het is toegestaan teksten uit deze uitgave
over te nemen, mits de juiste bron vermeld is.

ISBN/EAN: 978-90-78995-44-9